



ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1867.

ΤΟΜΟΣ ΙΖ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 407.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ο ΕΠΑΡΧΟΣ.

Ὁ Ἐπαρχος δὲν ἦτο, ὡς τινες ἔγραψαν, τῆς Κερκύρας Ἐπίσκοπος (1), διότι ἡ τῆς νήσου ταύτης ἐκκλησία πρὸ τριῶν ἡδὴ αἰώνων εἶχε στερηθῇ ὑπὸ τοῦ βικίου αὐτῆς κυριάρχου, τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Ἀνδρηγαυοῦ, τοῦ νομίμου ποιμενάρχου· καὶ ἐὰν τοῦ Ἐπαρχοῦ τὸ ἐπώνυμον μετεδόθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν προγόνων ἐνεκεν ἀξιώματός κοσμήσαντος αὐτοῦς, οὐχὶ διὰ τοῦτο ὑπῆρξεν αὐτῷ δικριτικὸν σημεῖον ἀξιώματος, ὡς δοξάζει Γάλλος βιβλιογράφος (2), ὅστις πειρᾶται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν βεβίωσιν αὐτοῦ πικραφῶρων ἐνδείξεις τινὰς σεβασμοῦ, ἀποδιδόμενας τῷ Ἀντωνίῳ ὑπὸ Ἀρσενίου Ἐπισκόπου Μονεμβασίας. Ὁ οἶκος τῶν Ἐπαρχῶν ἦτο ἐγγεγραμμένος μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τῆς πόλεως τῷ 1490 (3)· ὅθεν οὐδὲν θαυμαστόν, ἐὰν ὁ Ἀρσένιος ἐτίμα αὐτὸν καὶ διὰ τοῦτο καὶ δι' ἕτερα δύο προτερήματα ἔτι λαμπρότερα καὶ σπουδαιότερα τῆς καταγωγῆς, τουτέστι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παιδείας.

Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Γεώργιος, ἀνὴρ ἐλλόγι-

μος καὶ ἐπίσημος, ὅστις μετὰ Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως, Κερκυρίου καὶ τούτου, ὡς θέλομεν ἄλλοτε προφανῶς ἀποδείξῃ, καὶ συγγενοῦς τῶν Ἐπαρχῶν, συνήγαγεν ἐξ Ἑλλάδος κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αὐριδίου Κόσμου τοῦ ἐκ Μεδίκων, ἀρχοντος τῶν Φλωρεντινῶν, χρυσίμους βιβλους πρὸς κόσμησιν τῆς συγκροτουμένης τότε βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας (4). Ἡ δὲ μήτηρ τοῦ Ἀντωνίου, ὡς ἐστὶν ἡδὴ ἀποδεδειγμένον (2), ὠρμάτο ἐκ Λακεδαιμόνος, θυγάτηρ οὖσα Ἰωάννου τοῦ Μόσχου καὶ ἀδελφὴ Δημητρίου καὶ Γεωργίου. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν, ὅτι καὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων τοῦ προπάτορος, τοῦ πατρὸς καὶ τῶν θείων ἡ φυσικὴ αὐτοῦ φιλομάθεια ἔτι μᾶλλον παρωρμήθη εἰς τὰς καλὰς μελέτας, ἐξ ὧν ἐκτίσαστο μεγίστην φήμην. Ἀλλ' ἴσως δὲν ἤθελε τύχη αὐτῆς, εἰμὴ περιέπιπτον αὐτὸς τε καὶ ἡ πατρίς αὐτοῦ εἰς βαρυτάτην συμφορὰν.

Ἐπειδὴ ἐν ἔτει 1568 ἤγε τὸ ἑβδόμον καὶ ἑβδόμηκοστὸν ἔτος, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐπιστέλλων πρὸς τὸν βιβλιοφύλακα τοῦ Δουκὸς τῆς Φλωρεντίας Βάκχιον Παλδίνον, ἔπεται ὅτι ὁ Ἐπαρχος ἐγεννήθη τῷ 1491, ἢ τὸ πολὺ δύο ἔτη ὕστερον, ὡς ἐξάγεται ἐξ

(1) Ἐφημερίς τῆς Δευτέρας τοῦ 1844.

(2) Man. hist. placé à la tête du catalogue des livres import. de la bibl. pratique n. 10.

(3) Libro d'oro.

(1) Ἐπιστ. πρὸς Βάκχιον Παλδίνον, βιβλιοφύλακα τοῦ Δουκὸς. Φιλίστ. Τόμ. Δ'. σ. 65.

(2) Ἑλληνομν. σ. 190.

ἄλλης ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ὡσπύτως ἀνφέρει τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτοῦ (1).

Ἡ πρώτη περὶ Ἐπαρχοῦ μνηεὶς γίνεται κατὰ τὸ 1536, ἐν ᾗ ἔτι ἐκεῖνος μετὰ τινος Ἰωάννου Καρτάνου ἐπέμψθη παρὰ τῶν Κερκυραίων πρεσβευτῆς εἰς Ἐνετίαν, ἐνθ' ἔτυχε πλείστων ὑπὲρ τῶν ἐκυτοῦ συμπολιτῶν προνομίων, ἅτινα ἐν δεσχεῖ κεφαλαιαῖς περιλαμβανόμενα ἀναγινώσκοντι ἐν τῇ λαμπρῇ συλλογῇ τῶν εἰς Ἐνετίαν ὑπὸ τῶν Κερκυραίων πεμπθεισῶν πρεσβειῶν, τῇ σωζομένῃ ἐν τῷ δημοσίῳ τῆς Κερκύρας χρητοφυλακίῳ· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἐνετοὶ ἐμελλον τότε ν' ἀναλάβωσι τὸ ἔργον τῆς ὀχυρώσεως τῶν ἐν Κερκύρᾳ φρουρίων, ἐπέτυχεν ὁ ἄριστος ἐκεῖνος πολίτης, ἵνα γίνῃ τοῦτο μετὰ τῆς ἡτονος δυνατῆς φθορᾶς τῶν οἰκιῶν τῶν πολιτῶν, ὡν δύο περίπου χιλιάδες κατεδαφίσθησαν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ. Ἐπανακίμψας δὲ εἰς τὴν πατρίδα ἐπκνεῖδε μετὰ ἓν ἔτος τὴν Ἐνετίαν, οὐχὶ πλέον ὥς ἀπεσταλμένος τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, ἀλλ' ὡς φυγὰς καὶ πλάνους.

Ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάνος, τρομερὸς ἤδη ὢν ἐν Εὐρώπῃ, κηρύττει ἀπρὸςδοκῆτως τὸν πόλεμον τῇ Ἐνετίᾳ, ἐπέπεσε κατὰ τῆς Κερκύρας ἐν ἔτει 1537, καὶ πρὸς αὐτὸν ἦλθεν ὁ Ἐπαρχος πρεσβευτῆς, ὅτε ἴσως ὁ Σουλτάνος αὐτοπροσώπως μετέβη εἰς τὸ ἀντικείμενον τῇ Κερκύρᾳ Βουθρωτόν (2). Πολλοὶ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν περιγράφουσι τὰ οἰκτρὰ γεγονότα τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκείνης (3)· ἀλλ' ἐκ πικρῶν τῶν τότε γενομένων ἐξιτορήσεων ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσωμεν τὴν τοῦ περιφήμου Κερκυραίου ἀποδημητοῦ καὶ φιλολόγου Ἀνδρονίκου τοῦ Νουκίου, ὅρ' ἡμῶν πέρις κατὰ πρῶτον ἐκδοθεῖσαν (4), καὶ τὴν περιπαθῆ ἀφήγησιν, ἣν Ἰωάννης ὁ Κρίσπος, δούξ τοῦ Αἰγίου πελάγους καὶ τῆς Νάξου, ποιεῖ ἐν τῇ Λατινικῇ ἐπιστολῇ ἐκ Νάξου ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσῃ ἐν ἔτει 1537 πρὸς τὸν Πάπαν, Κάρολον τὸν Ε', Φραγκίσκον τὸν Α' καὶ τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας καὶ χριστιανοὺς βασιλεῖς (5). Ἐκ τῶν νησιωτῶν εἴκοσι χιλιάδες περίπου, ἐκτὸς τῶν σφαγέντων, ἀπῆχθη-

σαν εἰς οἰκτρὰν δουλείαν. Ἀλλ' ἴσως ὁ Ἐπαρχος, ὡς ἀνὴρ ἐγκριτος, κατώρθωσε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν νὰ διασωθῇ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ, ἐπιζήσας μετὰ τοιαύτην συμφορὰν, ἐστερημένος παντὸς ἀγχιθοῦ, ἐζήτησε μετὰ τῆς γηραιᾶς μητρὸς καὶ τῶν τέκνων καταφυγὴν εἰς Ἐνετίαν. Αὐτόθι δὲ συνέστησε διδασκῆριον Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἵνα πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, προσπαθῶν συγχρόνως νὰ ἐλαύσῃ τὴν κοινὴν εὐνοίαν διὰ τῶν γνώσεων αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκτου, ὃν εἶχον γεννήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς πάντων τὰ δεινοπαθήματα τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ἰκανῶς δὲ τοῦτο μαρτυρεῖ Λατινικὴ τις ἐπιστολὴ, γραφεῖσα πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Καρδινάλιου Πέτρου τοῦ Βέμβου, οὐ μόνον δοκίμου Ἰταλοῦ καὶ Λατίνου συγγραφέως, ἀλλὰ γλαφυρῶς καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ συγγράψαντος, ἥς πρὸς μάθησιν μετέβη νέος ἔτι ὢν εἰς Σικελίαν καὶ ἐπὶ τρία ἔτη διήκουσε Κωνσταντίνου τοῦ Λασιζέως. Χρονολογεῖται δὲ αὕτη ἀπὸ Ἰαννουαρίου τοῦ 1537 καὶ ἀρχεῖται οὕτω. «P. B. Antonio Epasco Corcyraeo S. D. Literae tuae quas ad me Graece scriptas misisti, ut vere dicam quod sentio, me cum voluptate tum vero etiam dolore sane magnopere affecerunt. Nam quod erat earum sermo purus, suavis, doctus, Athenas ipsas redolens tum etiam philosophiae sensu ac praeceptis pictus et perpolitus, majorem in modum tuarum literarum sectione sum delectatus, eoque amplius, quod mihi herele tota ea res inopinataque acciderat. Neque enim putabam his quidem tempestatibus, cum e Grecia bonarum literarum studia penitus emi gravissent, tam egregium, tamque praestantem optinus artibus ac disciplinis virum, ut te esse video, Corcyram insulam non nimis elegantem alere ac erudire potuisse. κτλ. (1).

Οὐδὲ ἡ πολιτεία ἐλησμόνησε τὸν Ἐπαρχον, διότι, ἂν καὶ τότε ἕνεκα τῶν σκληρῶν καὶ πολυχρονίων πολέμων ἦτο ἐξηντλημένον τὸ ταμεῖον, τὸ Συμβούλιον ὁμῶς τῶν Δέκα ἐψήφισε τάδε· «Ἐνεκα τῆς πίστεως, τῆς ἐξικρέτου παιδείας καὶ τῶν πρὸς τὸ ἡμέτερον κράτος εὐεργετημάτων τοῦ ἐξόχου Ἀντωνίου Ἐπαρχοῦ, πιστοῦ πολίτου τῆς ἡμετέρας πόλεως Κερκύρας, τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Συμβουλίου τούτου χορηγοῦνται αὐτῷ ἐκ τοῦ ἰδικιτέρου τοῦ Συμβουλίου ταμείου δυνάμει ὅκτω κατὰ μῆνα, μέχρι οὗ λαβὼν ἀνακούφισιν τινα ἐκ τῆς ζημιᾶς καὶ βλάβης, ἣν ὑπέστησαν τὰ ἐκυτοῦ κτήματα, φθαρόντα παντάπα-

(1) Ἐπιστ. πρὸς τὸν Καρδινάλιον Φερνέσιον, Φιλίστ. Τόμ. Α', σ. 68.

(2) Ἐπιστ. πρὸς Πάπαν τὸν Βέμβον, Φιλίστ. Τόμ. Γ', σ. 380.

(3) Ο Παρούτας, Κονταρηνὸς καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν Ἐνετῶν. Ὁ Σίγγης καὶ ὁ Γουάτις ἐκ τῶν μὴ Ἐνετῶν.

(4) Τῶν ἀποδημιῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Νουκίου Κερκυραίου κεφάλαια ΟΗ'.—ΠΓ'. τοῦ λόγου Γ'. Ἐν Κερκύρᾳ 1865.

(5) Καταχωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Buchon ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῶν Recherches et Matériaux pour servir à une histoire de la domination Française aux XIII, XIV et XV siècles dans les Provinces démembrées de l'Empire Grec. σ. 360, καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Κουγκέστας, σ. 464, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ καταχωρηθεῖσα ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ σελ. 20 τῆς ὑπὸ Φιλίππου Λεονικέου συλλογῆς τῶν Chroniconum Turcorum, Francf. 1578.

(1) Μὴ ὑπολαβέτω τις τὴν χρονολογίαν ἡμαρτημένην. Ὁ Βέμβος χρονολογεῖ τὴν ἐπιστολὴν κατὰ τὸ πολιτικὸν ἔτος τῶν Ἐνετῶν ἀρχόμενον ἀπὸ Μαρτίου. Ἐνεαῦθα λοιπὸν ὁ Ἰαννουάριος τοῦ 1537 ἰσοδυναμεῖ τῇ κοινῇ Ἰαννουαρίῳ τοῦ 1538.

σιν καὶ ἀφανισθέντα κατὰ τὴν αἰκτρὰν λεηλασίαν τῆς νήσου, ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν πατρίδα, ἐφ' ὅρῳ ὅμως νὰ διδάσκῃ ἐν τοσούτῳ κατὰ τὴν ἐνταῦθα αὐτοῦ διατριβὴν δημοσίᾳ καθ' ἑκάστην τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἐν τόπῳ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ὁρισθησομένου.»

Μετὰ νομισάτω τις, ὅτι τότε οἱ Ἑνετοὶ μικρὰν κατέδωκον σπουδὴν πρὸς θεραπείαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· διότι, πρὸς ἀκρόασιν τῶν παραδόσεων Μάρκου τοῦ Μουσούρου συνωθούμενοι, συνέρρεον καὶ ἄλλοι οἱ φιλομαθεῖς, ὡς γράφει Ἀμβρόγιος ὁ Δεσνὴς πρὸς τὸν Ἑρασμον ἐν ἔτει 1518 — «*Scias in Senato Veneto sancitum esse atque etiam praeconio publicatum eligendum esse successorem Marco Mussuro, qui publice Graecas literas auditores doceat, stipendiumque aureorum centenorum decretum. Eam ob rem quam plurimi se parant et competant. Namque statutum est tempus duorum mensium quo competitors et nomina dent et legendo et aperiendo Graecos autores ostendant qui viri sunt et quantum lingua et ingenio polcant. Si quis ergo forte fuerit qui per ista climata nomine et scientia Graecorum literarum claresceret huic ipsi significato memoratum decretum ut si animo ei sederit competere aperireque Graecanicos libros huc intra duorum mensium curriculum se conferat ad haec nosti magnam auditorum turbam, qui veluti pulicini sub gloriante Musuro pīpīebant illorum non pauci jam pullastri magni evaserunt nec pipiunt sed pipant et cantillant, iidem magno animo sunt etiam ascendendi suggestum praeceptoris (1)*». Τὸν ἐνδοξον Κρήτα διεδέχθη ὁ Ἑνετὸς Βίκτωρ ὁ Φαῦστος, καὶ ὁψικίτερον ἐπαξίως καὶ σχεδὸν ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἀμοιβῇ ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς καθέδρας ἐκείνης ὁ Ἐπαρχος. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1537 ἐν Ἑνετίᾳ διαμένων ἐγράψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καρδινάλιον Βέλβιον, ἐν ᾧ λίαν ζωχρῶς περιγράφων τὴν πενίαν αὐτοῦ καὶ λέγων ὅτι «οὐκ ἔχει ὁπόθεν διαθρέψῃ τὰ παιδάρι», καταφεύγει εἰς τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ λογίου καὶ ἐλεήμονος Καρδινάλιου (2), ὅστις θαυμαστῆς ὦν καὶ φίλος τοῦ Ἐπαρχοῦ ἐγράφε τὰδε ἐκ Ρώμης ὑπὲρ αὐτοῦ ἰταλιστὶ πρὸς τὸν Καρδινάλιον Φαρνέσιον τῇ 7 Ὀκτωβρίου τοῦ 1540. «Καί τοι νομίζων ὅτι ἐνεκεν τῆς ὑμετέρας μεγαθυμίας οὐδεμιᾶς μεσολαβήσεως χρῆζει ὁ ἐξέχων κατὰ τε ἀρετὴν καὶ σοφίαν ἢ κατὰ τι ἄλλο ἄξιον τῆς ὑμετέρας εὐνοίας, δὲν ἠθέλησεν ὅμως νὰ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς ὁ ἐκ Κερκύρας Ἀν-

τώνιος Ἐπαρχος, ἵνα τύχῃ τῆς ὑμετέρας πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀγιότητα συστάσεως ἄνευ ἐλίγων ἐμῶν λέξεων. Οὗτος ὁ Ἀντώνιος, προσκληθεὶς τὸ παρελθὸν ἔτος παρὰ τῆς αὐτοῦ ἀγιότητος νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς αὐτήν, καὶ λαθὼν πολλὰς ἀποδείξεις ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ εὐνοίας, προσπίπτει νῦν εἰς τοὺς ἀγιοτάτους αὐτοῦ πόδας πρὸς ἱκεσίαν. Διὶ περικαλῶ ὑμᾶς, ἵνα εὐδοκήσητε νὰ προστατεύσητε αὐτὸν διὰ τῆς ὑμετέρας μεγάλης καὶ ἐξόχου δυνάμεως, συνιστῶν τὸν ἄνδρα εἰς τὴν αὐτοῦ μακαριότητα, διότι ἴσως σπινώως θέλετε ἔχει ἀφορμὴν νὰ μετχειρισθῇτε αὐτὴν τοσοῦτον ἐπ' ἐξίως καὶ προσηκόντως ὡς ἐπὶ τοῦ νῦν. Οὗτος εἶναι ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως καὶ ἐνεκεν τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς καλῆς αὐτοῦ καταστάσεως ἀπὸλαυσεν αὐτόθι πολλῆς πίστεως καὶ λαμπρᾶς φήμης· ἀπώλεσε δὲ ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν καὶ πολιορκιῶν τῶν Τούρκων πάντα ὅσα κατεῖχε, οὐχὶ μικρὰ ὄντα καὶ εἶναι πρὸς τοῦτοις, ὡς γινώσκετε, τὰ μάλα εἰδήμων τῆς ὠραίας αὐτοῦ γλώσσης. Ἐάν λοιπὸν συναργῇσητε, ὅπως ἡ αὐτοῦ ἀγιότης ἀνακουφίσῃ αὐτὸν κατὰ τι πλεον ἢ πρότερον, θέλετε αὐξήσῃ οὐ μόνον τὴν ὑμετέραν δόξαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς αὐτοῦ ἀγιότητος, ἥτις θέλει ἐπαινῆται οὐ μόνον ἐν ταῖς ὑμετέραις ταύταις χώραις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ θέλει ἐξυμνῆται τὸ μακαριστὸν αὐτοῦ ὄνομα· ὅλον δ' ἐκεῖνο τὸ ἔθνος θέλει νομίσῃ ἐκυτὸ εὐνοηθὲν καὶ εὐεργετηθὲν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀγιότητος ἕνεκα τῆς γενομένης πρὸς τοσοῦτον διάσημον αὐτοῦ πολίτην εὐεργεσίας. Ἐνεργήσατε ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ μετὰ τῆς ἀγαθῆς καὶ ὠραίας ὑμῶν ψυχῆς, καὶ δείξατε ὅτι εἰσθε εὐτυχῆς ὅσον καὶ γενναῖος καὶ συνέτος. Ἀσπαζόμενος τὴν δεξιὰν ὑμῶν συνιστῶ ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑμετέραν προστασίαν (1)».

Ἐξ Ἑνετίας ἐγράψεν ὁ Ἐπαρχος καὶ ἄλλαν ἐπιστολὴν πρὸς Ἀρσένιον, ἐπίσκοπον τῆς Μονεμβασίας, ἥτις εἶναι μὲν ἀχρονολόγητος, ἀλλ' ἐγράφη βεβαίως ἐν ἔτει 1538, διότι ἐν αὐτῇ γίνεται μνεία Δόγου τινός, ὅστις ὑπῆρξεν Ἀνδρέας ὁ Γρίττης, τελευταῖος ἀκριθῶς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (2).

Ταλαιπωρηθεὶς, ὡς εἶδομεν, ὁ Ἐπαρχος ὑπὸ τῆς τύχης, ἐβιάσθη νὰ πωλήσῃ ἑκατὸν κώδικας οὓς εἶχε, καὶ ὦν μετέδωκεν ἡμῖν τὸν κτᾶλογον Στέφανος ὁ Le Moyne (3). Πιθανῶς ἕνεκα πενίας ἀντέγραψε καὶ διάφορα πονήματα, διὸ συγκαταριθμεῖται μετὰ τῶν ταχυγράφων (4). Ἀλλὰ καὶ ἰδιό-

(1) Ἐπιστολαὶ Ἑρασμου. Β. Α'. ἐπιστ. 324. σ. 333.

(2) Φιλίστ. Τ. 3. σ. 380.

(1) Lettere di Pietro Bembo, Cardinale. L. 4.

(2) *Belittiae Eruditorum, Maximi Margunii, Dionisii Castellani etc., epistolae.* σ. 103, ἐνθεν κατεχωρήσθη ἐν τῇ Πανδῶρᾳ. Ἐξ ἀκριβεστέρου δὲ ἀντιγράφου ἐξεδήθη καὶ ἐν τῷ Φιλίστῳ. Τόμ. Γ'. σ. 338.

(3) *Prolegomena Varia Sacra.*

(4) *Monifaucon Paleogr.* κατ. 8.

γραφα αὐτοῦ διατηροῦνται ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, ὅσο δὲ ἐν τῇ Ακυρεντιανῇ, ὧν τὸ μὲν περιέχει τὰ σχόλια τοῦ Ἀσκληπιοῦ Τραλλιανοῦ εἰς τὴν Μεταφυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου ἡμικτημένου, ὅπερ ὁ Ἐπαρχος ἀπέκτισε βρυτιμῶς παρὰ τινος Κρητός, τὸ δὲ φέρει τὸν τίτλον Τεκτικὰ περὶ Νουμχίης καὶ Στρατηγημάτων καὶ Παιρατικῶν (1). Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἐπαρχος ἡτοχάζετο περὶ τοιαύτης στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς μελέτης. Ἐτέρῳ δὲ τούτου ἀπόδειξιν παρέχουσιν αἱ Πράξεις (rubriche) τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκκ, ἐλθὼν ἀναγινώσκεται ἡ ἐπομένη σημείωσις. «D. Antonio Eparchus audiat a tribus nobilibus pro segreto suo in materia pugnae navalis,» γενομένη καθ' ἃν καὶ οὗτος ἐδίδασκε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Τοῦς ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχοῦ πωλουμένους κώδικας ἐπεθύμησε νὰ ἀγοράσῃ Κάρολος ὁ Ε', ἵνα δι' αὐτῶν πλουτίσῃ τὴν Καισαρικὴν βιβλιοθήκην, ἀλλ' ὕστερον, εἴτε διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ ταμείου, εἴτε δι' ἄλλους λόγους, μετέβαλε γνώμην καὶ ἡγορήσθησκν ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Φραγγίσκου τοῦ Α' (2). Ἀντίγραφά τινα ἡγόρασε παρὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς Αὐγούστης, ἀντὶ ὀκτακοσίων δουκάτων (3), καὶ Μάρκελλος ὁ Β' καὶ Πίος ὁ Α' οἱ Ποντῆρηκες, ἐπεφόρτισαν αὐτὸν ἕνα συλλέξῃ ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ Ἑλληνικὰ ἀντίγραφα, κοσμήσαντα οὐχὶ τὴν Βατικανὴν βιβλιοθήκην, ἀλλὰ τὴν τῆς Φλωρεντίας, ἐνεκα τῶν πρὸς τοῦτο γενομένων παρὰ τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Κόσμου παρακλήσεων πρὸς τὸν Καρδινάλιον Σερλέτον (4).

Ἡ χρηματικὴ βοήθεια ἐχορηγήετο τῷ Ἐπαρχῷ μέχρι τοῦ ἔτους 1541, ἐν ᾧ παρὰ τῆς Ἑνετίας ἔλαβε καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν τιμῆς καὶ μεγαλοδορίας. Μεταξὺ τῶν τιμαρίων, εἰς ᾧ οἱ δορυκτῆτορες Ἀνδραγατοὶ διήρσαν τὴν νῆσον Κέρκυραν, καὶ ἅτινα παρεχώρησαν εἰς ἀμοιβὴν πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῶν, Ἰταλοὺς τε καὶ Γάλλους παλαιστὰς, ὑπῆρχε τὸ λεγόμενον τῶν Ἀθιγγάνων, διότι πάντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν φυλὴν ἐκείνην καὶ ἐν Κερκύρᾳ, Πάργᾳ, Βιστίᾳ, Βουθρωτῷ, Συδότοις καὶ Χιμάρᾳ κατοικοῦντες ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Βαρόνου τοῦ τιμαρίου ἐκείνου· ὥρριλον δὲ οὗτοι νὰ τελῶσιν αὐτῷ κατ' ἔτος ὠρισμένον ποσὸν χρημάτων καὶ ὀρνέθων, καὶ κρατοῦντες τὴν σημαίαν τοῦ Βαρόνου νὰ συνέρχωνται τὴν πρώτην τοῦ Μαΐου ὑπὸ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ νὰ στήνωσιν ἔμπροσθεν αὐτῆς,

ἡχοόντων τυμπάνων καὶ κυμβάλων, μέγα δένδρον καλούμενον Μάκρον, «παντοδαπῶν ἀνάπλεων καταργμάτων», ὅπερ ἀναπολεῖ τὴν Εἰρεσιώνην τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Βαρόνος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ αὐτοὺς πολιτικῶς παρὶ παντός ὀφειλομένου ποσού, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτοῖς πᾶσαν ποινὴν πλὴν τῆς θανατικῆς, ἣν ὥρριλε νὰ ἐπιβάλλῃ, συμπαραδράων ὡς δικαστῆς μετὰ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῆς νήσου. Τελευταίτηκτος τοῦ τελευταίου Βαρόνου τῆς νήσου νεϊας τῶν Οὐγύτων, κυρίων τοῦ Ὁτράντου, ὁ Ἐπαρχος ἐζήτησε τὸ τιμᾶριον τοῦτο. Ὄθεν τῇ 15 Ιανουαρίου 1541 ἀπεφασίσθησαν τάδε ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῶν Δέκκ. «Ἡ ἐξείρετο, πῆστις, παιδεία καὶ τὰ εὐεργετήματα τοῦ κυρίου Ἀντωνίου Ἐπαρχοῦ, εὐγενοῦς ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς Κερκύρας, πρὸς τὸ κράτος ἡμῶν, καὶ αἱ μεγάλα ζημίαι, ἃς ὑπέστη ἡ περιουσία αὐτοῦ, καὶ αἱ παρελθοῦσαι ταραχαὶ ἐκείνης τῆς ἡμετέρας νήσου, ποιοῦσιν αὐτὸν ἄξιον τῆς χάριτος, ἣν αἰτεῖ ἐν τῇ νῦν ἀναγινωσθείσῃ ἀναφορᾷ αὐτοῦ. Διὸ, τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Συμβουλίου τούτου, παραχωρεῖται τῷ εἰρημένῳ κυρίῳ Ἀντωνίῳ καὶ τοῖς κληρονόμοις καὶ νομίμοις διαδόχοις αὐτοῦ τὸ τιμᾶριον, ὅπερ ἐσχάτως κατεῖχε καὶ ἐκαρπούτο ὁ Κύριος Βίκτωρ Δελιγότης, μεταβιβασθὲν ἡμῖν ἐνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ καλούμενον τιμᾶριον τῶν Ἀθιγγάνων καὶ Γιανέλου τῶν Ἀδισταδούλων κατὰ τοὺς νόμους τῶν τιμαρίων Κερκύρας, ἐφ' ὧρ νὰ τρέφῃ ἕνα ἵππον πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς νήσου ἐκείνης, καὶ ἅμα τύχῃ τῆς χάριτος ταύτης, νὰ πύσῃ μὲν πρὸς αὐτὸν ἡ χορήγησις τῶν κατὰ μῆνα διδομένων ὀκτῶ δουκάτων, νὰ διατελῇ ὁμῶς διδάττων καθ' ἐκάστην δημοσίᾳ τὴν Ἑλληνικὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὡς ἐποίησε καὶ ποιεῖ ἀπὸ τριῶν ἡδὲ ἐτῶν (1)».

Ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει 1541 ἤρξατο καὶ ἡ ἐν Ρατισδόνῃ σύνοδος, τῇ παρακλεῖσται Κυρόλου τοῦ Ε', ὅστις προϋτίθετο νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς διεστῶσας ψυχὰς τῶν τε καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ἵνα οὕτω συνενώσῃ τὰς δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ Γαλλίας. Καὶ σοφοὶ ἐκατέρωθεν συνῆλθον, διότι ὁ μὲν Κάρολος ἐπεμψε δύο μετριοπαθεῖς καθολικοὺς θεολόγους, τὸν Γρόπερ καὶ Pflug, πρὸς ὑπεράσπισιν δὲ τῶν διαμαρτυρομένων ἦλθεν ὁ Βούκερος καὶ ὁ Μελάγχθων, καὶ ὁ Πάπας ἐπεμψεν ἐκυτοῦ ληγάτον τὸν Γάσπαρον Κονταρηνόν. Οὐδὲ ἄνδρα ἱκανώτερον τούτου ἠδύνετο τῶνόντι νὰ πέμψῃ, διότι σοβαρὸς ἄμα καὶ ἀπλοῦς, πρᾶος καὶ γαλήνιος, εἰς τὴν ἄκραν παιδείαν συνήνου ἄκραν ἀκεριότητα, καὶ ἡσκημένος ὢν εἰς σπουδαίας

(1) Bandini Cat. Plut. LVII Cod. XXXI.

(2) Proleg. αὐτόθι Lamber. Bibl. Viadol. B. 6. ἀρ. 3.

(3) Michaud. Biogr. Universelle T. I.

(4) Bandini. Ἐπιστολὴ ἐπὶ τινῶν Ἀνατ. κωδ. μεταδάντων εἰς τὴν Ακυρεντιανήν. Praef. Catal. Cod. Bibl. Laur.

(1) Σώζεται ἐν τῷ χαρτοφυλ. Κερκύρας καὶ παρὰ τῷ ἐντίμῳ Κ. Φ. Κοσκινῷ, εἰς ὃν περιῆλθεν τὰ τῆς Βαρονίας τῶν Ἀθιγγάνων ἔγγραφα.

πολιτικῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ Ἑνετικῇ Πολιτείᾳ, ἥς ἦτο εἰς τῶν πρωτίστων πολιτῶν, ἀπεσπάσθη ἀπὸ ταύτης αἰφνιδίως ὑπὸ Παύλου τοῦ Γ'. ἀντιγορεύσαντος αὐτὸν Καρδινάλιον (1). Καρδινάλιος δὲ ὢν ἐπεχείρησε νὰ ὑποδείξῃ καὶ ἐπικυρωθῇ τὰς καταχρήσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς Κουρίας. «Ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος—ἐγκραφεν οὗτος πρὸς τὸν Πάπαν—ἐστὶ νόμος ἐλευθερίας, κωλύων τὴν ἀχρεΐαν ἐκείνην δουλείαν, τὴν δικαίως ὑπὸ τῶν Λουθηρικῶν παρὰβλαλλομένην πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Βαβυλώνης. Κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐκείνη, ἥτις ἔχει κανόνα τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, φυσικῶς κλίνοντος πρὸς τὰ πονηρὰ καὶ κινουμένου ὑπὸ πολυειδῶν παθῶν. Μόνῃ ἀρχῇ ἐστὶν ἡ τοῦ λόγου, σκοπὸν ἔχουσα νὰ χειραγωγῇ διὰ τῶν ἀληθῶν μέσων εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῶν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Ἀρχὴ τοῦ λόγου ἐστὶ προσέτι ἡ τοῦ Πάπα ἐξουσία, ἥ ὁ Θεὸς ἀπένειμε τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ, ἵνα ὁδηγῶσι τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτοῖς ποίμνιον πρὸς τὴν αἰωνίαν εὐδαιμονίαν. Ἄς γινώσκῃ δὲ ὁ Πάπας—προσέθετεν ἐκεῖνος—ὅτι ἀσκεῖ τὴν ἐκυτοῦ ἐξουσίαν ἐπὶ ἐλευθέρων ἀνθρώπων, οὐδὲ πρέπει κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ νὰ προστάτῃ, νὰ κωλύῃ, ν' ἀπολύῃ, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τοῦ λόγου, τῶν θεῶν ἐντολῶν καὶ τῆς ἀγάπης, κατὰ τὸν κανόνα τὸν ἀποδίδοντα τὰ πάντα εἰς Θεὸν καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν, διότι οὐχὶ ἡ αὐθαρεσία ποιεῖ τοὺς θετικούς νόμους, ἀλλὰ γεννῶνται οὗτοι ἐκ τῶν περιστάσεων, συμμορφουμένων πρὸς τὸ φυσικὸν δίκαιον καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ Αὐτοῦ ἀγιότης αὐτῶν προσέχη μὴ παρεκτραπῇ ἐκ τοῦ κανόνος τούτου. (2)» Ἐκρίναμεν εὐλογον, καὶ τοὶ ἀτελῶς, νὰ ποιήσωμεν γνωστὸν τοῖς ἡμετέροις τὸν Κονταρηνόν, διότι ἡ ὑπόληψις, ἥς ἀπῆλθεν οὗτος, ἀντανεκλάται πρὸς τὸν Ἐπάρχον, ὃν ὁ Κονταρηνὸς περὶ πολλοῦ ἐποίητο, καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐπάρχου δεικνύμενον αὐτῷ σέβας ἀπεδίδετο τῷ πορφυρῷ πύλῳ μᾶλλον ἢ τῇ ἀρετῇ.

Μεταξὺ λοιπὸν τῶν ἐν Ῥατισδόνη γεννημένων συζητήσεων ὁ Κονταρηνὸς ἀνεμνήσθη τοῦ Ἐπάρχου καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν ἐπὶ ἐνὸς τῶν ζητημάτων, περὶ ᾧ ἐμελλε νὰ στραφῇ ἡ συζήτησις· οὗτος δὲ ἐτοίμως ἀπήντησεν ὡδε.

(Ἐπεται συνέχεια.)

ΜΙΧ. Α. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗΣ.

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

ΚΩΝΣΤ. ΜΟΝΟΜΑΧΟΥ, ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΟΥ
ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ

ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΥΠΟ

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝΟΣ.

Τῶν μετὰ χειρὸς Χρυσοβούλλων τὰ ἀντίγραφα προφρόνως μετέδωκέ μοι αἰτήσαντι ὁ τῇ αὐτοῦ τιμῶν με φιλικῇ πνευματικῇ καὶ ἐλλογιμώτατος ἐν ἱεροδιδασκάλοις, καὶ προηγούμενος τῆς ἐν Χίῳ περιπόστου Νεαμονῆς κύριος Γρηγόριος, ὁ κατὰ κόσμον μὲν Φωτεινὸς ἐπονομαζόμενος, φερωνύμως δὲ ἐν τε παιδείᾳ καὶ τρόπων σεμνότητι διαλάμπων.

Ἡ εἰρημένη σιέσασμιά μὲν, εἰς ἣν καὶ τὰ Χρυσόβουλλα ταῦτα ἀνήκουσιν, ἐκτίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου Μονομάχου, τοῦ ἐν ἔτει 1042 αὐταρχήσαντος, αἰτησάμενων τῶν ὁσιωτάτων μοναχῶν Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ, τῶν ἐπὶ τὸ Προβάτιον λεγόμενον ὄρος τῆς νήσου τοὺς ἀσκητικούς διανυόντων τοτηνικαῦτα διαύλους. Ἦν δὲ διαπρεπεστάτη, οὐ μόνον ὅτι ὁ ἐν αὐτῇ νῆος τῇ ἐκείνου φιλοτιμίᾳ ἐκεκαλλιστέχνητό τε καὶ ἐκ παντὸς ὅτι καλὸν καὶ τέλειον εἶχε τῷ τότε ἡ τέχνη πολυτελῶς ἐκεκαλλώπιστο, ἀλλὰ καὶ ὅτι πλεῖστα καὶ βαρύτιμα κειμήλια, ὅποσα ἔντε βιβλίοις χειρογράφοις καὶ τιμαλφῆσιν ἱεροῖς σκεύεσιν, ἔργοις πολυδαίδαλοις τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἐν αὐτῇ ἀπετεθησάμενος· ἃ δὲ τῆς βαρβαρότητος ἄρδην γεγόνασι παρὰ νάλωμα κατὰ τὴν πολυκλαυστον ἐκείνην συμφορὰν τῆς Χίου (1). Τούτοις δὲ συναπολώλασι καὶ πάντα τὰ Χρυσόβουλλα αὐτῆς· εἰς ὧν περικοπὰς τινὰς μόνον εἶχε περισώσας ἡμῖν ὁ ἀπὸ τῆς αὐτῆς μονῆς ἱεροδιδάσκαλος Νικηφόρος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ γραφείᾳ *Ἱστορίᾳ τῆς Νεαμονῆς*, τῇ Ἑνετίᾳ τῷ 1804 συνεκδοθείσῃ τῇ ἱερᾷ Ἀκολουθίᾳ τῶν ὁσίων πατέρων Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ (2). Ἀλλ' ὁ ἀκάματος διερευνητὴς τῶν τῇ οἰκείᾳ διαφερόντων μονῇ Γ. Φωτεινὸς, εἰς Πάτρμον παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐξαρχικῶς ἀποσταλλόμενος τὸν παρελθόντα Αὐγουστον, καὶ διαβὰς ἐκ Σάμου πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ *Μεγάλῃ Λάκκᾳ*, μετὰ ξὺ Καραβοασίων καὶ Μαρμαθαμάκου, κειμένου μοναχοῦ τοῦ προφήτου Ἡλίου, μετοχίου τῆς Νεαμονῆς τυγχάνοντος, ἀνεκάλυψεν,

(1) Βλέπε τὰ Νεαμονήσια σελ. 66, καὶ τοῦ ναοῦ τὴν περιγραφὴν ἐν σελ. 76.

(2) Τῆς Ἀκολουθίας ταύτης δευτέραν ἔκδοσιν ἐξέπνευσεν τῷ 1864, τύποις τῆς Χιακῆς τυπογραφίας, ὁ προσετημένος ἐλλογιμώτατος ἄρχα καὶ φερωνόμος Γρηγόριος Φωτεινὸς, προσθεὶς καὶ β' βιβλίον, ἐν ᾧ πολλὰς χρησίμους εἰδήσεις τῆς Νεαμονίτιδος ἱστορίας, πλεῖστα δὲ καὶ λόγου ἕξια παλαιὰ ἀποταμίωσεν ἔγγραφα, «Νεαμονήσια» ἐπιγράφας τὸ τεῦχος.

(1) Giovanni della Casa. Vita Gasparis Contareni.

(2) G. Contareni Cardinalis opera, Parisiis 1871. Ad. Paulum III P. M. de Potestate Pontificis in compositionibus. Τὸ παρὸν χωρίον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ranke ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Παπῶν. Τ. 1, σ. 201 τῆς Γαλλ. μεταφράσεως.